

ЛЮДИНОЗНАВЧИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ (ЕЙДЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Анотація. Стаття спрямована на пошук нових педагогічних технологій для розвитку мислення, вміння планувати пізнавальні дії, адекватно оцінювати результати, самостійно здобувати та переробляти інформацію, перетворюючи знання в інструмент пізнання інших видів діяльності, тобто розв'язувати завдання ефективного формування інтелектуальної культури особистості.

Ключові слова: навчання, людинознавство, асоціативність, ейдетика, пам'ять, мислення.

Старко Ф. Человековедческий подход к обучению (эйдетический аспект)

Аннотация. Статья направлена на поиск новых педагогических технологий для развития мышления, умения планировать познавательные действия, адекватно оценивать результаты, самостоятельно добывать и перерабатывать информацию, превращая знание в инструмент познания других видов деятельности, то есть решать задачу эффективного формирования интеллектуальной культуры личности.

Ключевые слова: обучение, человековедение, ассоциативность, эйдетика, память, мышление.

Starko F. A humanological approach to teaching (eidetic aspect)

Annotation. The article is aimed at finding new pedagogical technology to develop thinking, the ability to plan cognitive activity, adequately assess its results and independently obtain and process information, turning knowledge into a tool for learning other types of activity, i.e., solving the task of effectively forming intellectual culture of an individual.

Key words: teaching, humanology, associativity, eidetic science, memory, thinking.

Люди не народжуються, а стають тими, ким вони є.

(К.А. Гельвецій)

Знання, які даються насильно, душать розум.

(А. Франс)

Стратегія розвитку освіти в Україні відповідно до програми «Освіта» передбачає використання світового досвіду для створення системи освіти, яка б відповідала стандартам ХХІ ст.

Сучасна педагогічна наука знаходиться в пошуку нових педагогічних технологій, спрямованих на розв'язання освітніми закладами першочергового завдання – це розвиток мислення, вміння аналізувати ситуацію, планувати свої дії на декілька кроків наперед, адекватно оцінювати результати, самостійно здобувати та переробляти інформацію, перетворюючи знання в інструмент пізнання інших видів діяльності, тобто завдання формування інтелектуальної культури особистості.

Одним із важливих аспектів у процесі підготовки людини до життя є

формування професійної компетентності, що є складовою загальної життєвої компетентності.

Зазначене вимагає побудови такої системи психолого-педагогічних наук, яка б забезпечила впровадження в освітню галузь інтегративного завдання, отриманого на ґрунті міждисциплінарних зв'язків новітніх наукових напрямків [1; 4; 5].

Основною характеристикою традиційної системи освіти є конкретно-практичні знання, викладання у вигляді готових зразків. Педагогічна практика спрямована переважно на запам'ятовування інформації і відтворення її. Мова ведеться про заучування, а не навчання, тобто на знання, а не на вміння і навички, на експлуатацію інтелекту і пам'яті, а не на їх розвиток [1; 7].

Наукові психолого-педагогічні дослідження в контексті людинознавчого підходу до навчання спрямовані на розробку таких педагогічних технологій, при яких би інформація сприймалась і запам'ятовувалась легко, із задоволенням, а навчання було радісним [6]. На наше переконання, педагогічні дослідження з проблеми асоціативності мають зарадити розв'язанню зазначеної проблеми. Адже з'ясовано, що людина може керувати підсвідомими процесами, висвітлюючи свою «домашню геніальність» і здобуваючи в самій собі одного з найліпших «культурних менеджерів» [5, с.103].

Як зазначає Курінський В.О., що розумова праця полягає в об'єднанні чогось на основі набутого досвіду і є проходження певними асоціативними шляхами. З погляду Емерсона Р.У. про те, що «підставою короткої пам'яті є порожня думка» означає: аби добре міркувати, необхідно мати щось у власній пам'яті [5].

Зазначимо, що мнемоніка (сукупність прийомів запам'ятовування), яка використовує асоціативність, є суто технічна асоціативність, але все-таки сьогодні привертає увагу науковців і практиків.

За основу прийомів запам'ятовування нині прийняті методи ейдетики. «Ейдос» у перекладі з грецької мови означає «образ». Завдання ейдетики полягає у розробці методик щодо пізнання із закономірностями образної пам'яті [2].

Впровадження методів ейдетики в систему освіти формує інноваційні підходи до освітніх і виховних технологій, при яких учень отримує радість від набуття нових знань у будь-якому віці.

Інформаційні джерела з нагромадження індивідуального чуттєвого і раціонального досвіду дають можливість будувати методики навчання із застосуванням ейдетики. Тому необхідна практика застосування ейдетичних прийомів та їх наукове обґрунтування [1; 4].

Ейдетика, як образна пам'ять, потребує знання процесів пам'яті. Пам'ять – одна із найосновніших процесів психіки людини. Це можливості людини мислити. Пам'ять слід розглядати на рівні рухів і відчуттів, найбільше – сприймання. Відображення досвіду людини шляхом запам'ятовування, збереження, відтворення – це функція пам'яті. Проблема використання резервів пам'яті є також актуальною проблемою при розробці методів навчання [4].

У класичних вітчизняних і зарубіжних дослідженнях були встановлені функції пам'яті, її види, її зв'язок з активністю об'єкта, з його пізнавальною діяльністю, умови організації якої обумовлюють ефективність мнемічних процесів (Б. Г. Ананьєв, О. М. Леонтьєв, Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн, П. І. Зінченко, А. О. Смирнов та ін.). Думку про потрійний склад психічних процесів (функціональний, операційний, мотиваційний) переноситься і на сферу пам'яті [1].

Вивчення довільних і мимовільних процесів пам'яті на базі системно-діяльнісного підходу сприяли розробці практичних рекомендацій щодо раціональних

методів розвитку пам'яті і підвищення рівня здобування знань у пізнавальній діяльності (П. І. Зінченко, В. Я. Ляудіс, С. П. Бочарова, Л. М. Житнікова та ін.).

Якщо логічна пам'ять – це вже не пам'ять, а мислення, то завдяки образній пам'яті в процесі пізнавальної діяльності створюються ейдетичні образи, які є проміжною формою пам'яті. Якщо її розвивати, тоді особистість стає внутрішньо гармонійною, збагачується емоційний стан, отримує задоволення від реалізації своїх здібностей, конкуруючи тільки із самим собою вчорашнім [2; 4].

Проблему ейдетики досліджували Л. С. Виготський, В. О. Курінський, А. Р. Лурія, О. Г. Асмолов, Г. О. Любінська, І. Ю. Матюгін, Є. В. Антошук та ін., завдяки цим дослідникам ідеї ейдетики знаходять широке застосування при вивченні освітніх процесів, а ейдетика як інтегрований напрям наукових досліджень стає однією з провідних галузей сучасних людинознавчих досліджень. Пам'ять починає розглядатись не як пасивне сховище набутого досвіду, а як активний процес, що здійснює переробку сприйнятої інформації, її кількісний і якісний відбір, прогнозування та ін. [1; 7]

Іншими словами, пам'ять – форма психічного відображення, яка полягає в закріпленні, збереженні та наступному відтворенні минулого досвіду. Саме вона є важливою пізнавальною функцією, що лежить в основі розвитку та навчання.

Відтворення отриманої інформації – це важливий аспект інтелектуальних можливостей людини, що визначає її вміння вчитися [1; 3].

Наукові дослідження в галузі людинознавства (Б. Г. Ананьєв) доводять, що єдність чуттєвого та логічного на основі практики і мовного спілкування є загальною властивістю пізнання. Зміна співвідношень між чуттєвим та логічним відбувається в межах цієї властивості. Чуттєвий характер пізнання існує протягом усього життя людини і свідчить про її спілкування з зовнішнім і внутрішнім світом за допомогою чуттєвих систем мозку [1; 3; 7].

У своїх наукових працях Б. Г. Ананьєв звертає увагу на те, що у психічному розвитку людини і в духовному розвитку людства найтіснішим чином пов'язані дві тенденції: переведення образів будь-якої модальності на зорові схеми (тенденція візуалізації чуттєвого досвіду) та розвиток позначувальної функції мови. Як результат відбуваються опосередкування і регулювання загального ходу психічної діяльності шляхом її вербалізації.

Зазначене за Б. Г. Ананьєвим становить основу для пояснення вражаючого феномена домінування у людини зорової схеми – з перетворенням небаченого у видиме, з візуалізацією будь-яких чуттєвих сигналів [1, с. 158].

У зв'язку з попереднім Б. Г. Ананьєв наголошує на основні проблеми сучасної психології: 1) мотивація поведінки людини; 2) архітектура внутрішнього світу людини та її творчої діяльності; 3) формування психічних властивостей особистості [1, с. 80].

Всесвітньо відомий вчений, педагог, прозаїк і поет, художник, музикант, перекладач В. О. Курінський – автор української пост психологічної авто дидактики (самонавчання) підходить до теми, головної і в навчанні, і в роботі мислення взагалі, яка означається як «заряджання підсвідомості асоціативним матеріалом» [5, с. 105] аби «оволодіти тим, що сприйняв – і в уявленні, і в усвідомленні» [5, с. 105] через асоціативні сприйняття світу. Треба володіти, щоб запам'ятовувати (Емерсон).

На думку В. О. Курінського асоціативність, яку використовує сьогодні методика ейдетики відноситься до «технічної асоціативності» і пропонує методику застосування:

1) образів, які асоціюються, треба брати щонайменше два, і це обов'язково повинні бути якісь окремі предмети – картини, малюнки, речі...;

- 2) вони мають бути «в контактi», неначе торкатися одне одного;
- 3) неодмінна наявність парадоксів – умова для гармонійного запам'ятовування [5, с. 103].

Зазначена думка В. О. Курінського щодо технічної асоціативності сприяє виконанню центральної дії в авто дидактичному навчанні, навчанні в істинний, правдивий спосіб – морфологізації – «почуттєве перетворення навчального матеріалу» [5, с. 127]. Зміст цієї дефініції означає володіння «формою» предмета, яку ми виявляємо в ньому за рахунок досвіду сприйняття, що включає слух, зір, нюхові та ін. рецептори, тобто сприйняття обов'язково комплексного, адже у внутрішньому світі людини працюють усі сенсорні явища одразу [3].

Навчальний процес передбачає перехід повідомлення із зовнішнього світу у світ внутрішній через образ і навпаки. Ця думка визначає послідовність переходу зовнішнього повідомлення (новина) через образ (через мультисенсорне, багато почуттєве сприйняття), тобто повертається у нове повідомлення, відмінне від того, що було нам безпосередньо дано ззовні [1; 5].

Це означає, що та «форма», яку дістає людина за допомогою рецепторів, через зовнішній сенсорний стан переходить у внутрішній світ людини. Людина має цю форму «в собі», і з неї народжується висновок, кінцевий результат цієї роботи – нове повідомлення через його сприйняття у внутрішньому світі знов-таки до абстракцій як результату розумової праці.

В дослідженні В. О. Курінського нами виділена обґрунтована думка про те, що людина може зростати у своєму навчанні, коли вона має метод, зокрема в асоціативній сфері «негвалтівного дидактизму» [5].

Ми переконані в тому, що таким методом є метод ейдетики, порівняно новий для України напрям в педагогіці, практичній психології та автодидактиці. Тут ми дотримуємось думки психологів про розуміння ейдетики як вчення про суб'єктивні наочні образи. Метод ейдетики побудований на принципі: уява + фантазія = відтворення інформації [2; 7].

Методи навчання, які пропонує ейдетика, розвивають пам'ять та увагу учня, вони спрямовані на образне мислення учня. Методика ейдетики – пам'ять без меж на основі сприйняття дійсності і образного мислення. При цьому пам'ять розглядається вченими (І. Ю. Матюгін) як мистецтво, яке потребує щоденного трактування, але водночас є приємним заняттям, яке приносить задоволення.

Учений І. Ю. Матюгін для розв'язання проблеми запам'ятовування відмовився від фізіологічних досліджень суто психологічної проблеми і створив ігрову систему, що ґрунтується на властивому кожній людині вмінні уявляти та фантазувати за допомогою не тільки зорових уявлень, а й відчуттів (тактильних, нюхових, смакових). Ним була створена школа розвитку уяви, образного мислення та їх усвідомленого використання. Ним розроблена методика ейдетичного сприймання інформації, розвитку уваги і пам'яті, якою може скористатись і дитина, і людина похилого віку.

Упровадження методики ейдетики в Україні здійснює Євген Антошук – засновник Української школи ейдетики «Мнемозина». Аналізуючи феномен довготривалої пам'яті, що повинна спрацювати в людини під час навчання чи здобування спеціальної інформації, він дотримується такої схеми: цікавість – мотивація – увага – концентрація – організація, яку здебільшого будують сучасні психологи [2].

Тепер науковці переконані, що існує три головні стилі навчання: 1) тактильний або кін естетично-дотиковий (рухова активність, пізнання через дотик); 2) зоровий (найліпше навчаються тоді, коли перед собою мають малюнки); 3) слуховий

(переважає в тих, хто вчиться через звук – музику чи бесіду). Доречно зауважити, що учні початкових і старших класів вчатьсЯ ліпше тоді, коли залучені в дію, рухаються, тоді як дорослі віддають перевагу візуальному стилеві навчання [3, с. 131].

Природа наділила людину мозком як засобом до творення образів і моделей і не знає собі рівних. Він здатний утримувати багато отриманої інформації. Коли ми навчаємось ідентифікувати й розпізнавати якийсь окремий об'єкт, наш мозок створює новий нагромаджувальний файл (картотеку) про споріднені об'єкти. Нині багато вчених переконані, що ми розташовуємо взаємопов'язані речі в мозку, ніби на гілках дерева [3]. Мозок кожної людини здатний нагромаджувати інформацію через застосування асоціацій. Він має асоціативну кору. Завдяки цьому схожі елементи пов'язуються з різних банків пам'яті. Що більше інформації асоціативно поєднуємо, то більше запам'ятовуємо (Джаннетт Вос) [3, с. 132].

Тому перший крок до розвитку досі невикористаних можливостей нашого мозку – це навчитися зберігати інформацію, послуговуючись певними взірцями і сильними асоціаціями. Коли хочемо поліпшити здатність запам'ятовувати, найважливіше – засоціювати річ із сильним образом і використати здатності нашого мозку. Зрозуміло, що мозок – орган людини. І це дивне, цінне знаряддя, яким є власний організм «не чекає від нас примусу, він сам, без насилля, тягнеться до прекрасного» [5, с. 132].

Сьогодні науковці зробили один важливий висновок: саме мислення має для нас бути знаряддям і є джерело радості. Радість, яку людина відчуває, відкривши для себе щось, свідчить про її духовне та фізичне здоров'я. і цей зв'язок обопільний. «Чуттеві» молекули, проникаючи усі частини нашого тіла, впливають на його діяльність. Отож, пам'ять, що життєво важлива для навчання, зберігається в усіх частинах тіла. І як тільки ззовні надходить нова інформація – через зір, слух, дотик, смак чи нюх – її одразу запам'ятовує не тільки мозок, але й тіло. Якщо використовувати мозок і тіло укупі як одне ціле, тоді і навчання здаватиметься легшим і простішим [5, с. 143].

Позитивні і негативні думки можуть спричинити відповідні зміни у процесах збереження та зворотного віднаходження інформації, змінюючи при цьому здібності до навчання. Наукові дослідження засвідчують, що життєвий успіх лише на 20% залежить від рівня розумового розвитку, решта 80% – від інших чинників, які сукупно можна назвати емоційною компетентністю, тобто емоційним розумом [3, с. 140].

Із зазначеним співзвучна думка В. О. Курінського про те, що людина має до своїх послуг інструмент, який називається організмом і з «яким вона часто плутає себе» [5, с. 144]. Організм не тотожний моєму «Я», але він є виконавцем певного над завдання, яке дане мені в житті. Найважча професія – бути людиною (Хосе Марті).

Організм – розумний виконавець і окрім того, він - духовний. Тому-то «біологічна сутність духовності – це єдина можливість її існування» [5, с.144]. Такими носіями духовності у земному побуті отримує носійство в переживаннях, емоціях, які, у свою чергу, мають хімічну природу [5].

Зазначене вище становить підґрунтя для розробки І. Ю. Матюгіним методики, за якою учень незалежно від віку напрацьовуватиме вміння миттєво сприймати і легко відтворювати будь-яку інформацію в повному обсязі на основі розвитку пам'яті, образного мислення, уваги та уваги.

Також це обумовило створення Є. В. Антощуком Української школи ейдетики «Мнемозина» на основі авторського методу невербальних асоціацій, програма якої спрямована на розвиток уміння ефективно сприймати, організовувати та відтворювати інформацію і спрямована на формування в дорослих і дітей уміння правильно

користуватися своєю пам'яттю, тобто правильно організувати запам'ятовування та пригадування будь-якої інформації. Розроблені Є. В. Антощуком корисні поради, як-то: 1) усе, що хочете пам'ятати, уявляйте (не уявляю – не пам'ятаю); 2) усе, що побачили, відчули, почули, – вже запам'яталося; 3) легко пригадується тільки те, що уявили; 4) не думайте словами – думайте образами (уявленнями); 5) не карайте себе за невдачі, а зробіть із них висновки; 6) розхвалюйте себе навіть за незначні успіхи; 7) фантазуйте; 8) не бійтесь забути, якщо уявили; 9) прокидайтесь із задоволенням; 10) перед тим як заснути, уявляйте себе здоровим і щасливим; та ін. [2, с.100-102].

У навчанні лишається проблема переказування того, що уявляємо, - величезна проблема багатьох учнів, студентів і навіть фахівців. Тому «Школа ейдетики» пропонує ігри, що допомагають усім легко навчитися, чітко висловитися з будь-якого приводу. Наприклад, поєднання роботи вербального апарату з роботою нашої уяви, гра, що узгоджує вашу уяву з умінням чітко висловлювати, промовляти власні думки, метод парадоксальних перетворень, метод динамічної відповідності тощо [2].

Таким чином розв'язання проблеми людинознавчого підходу до навчання в контексті методики ейдетики має фундаментальне (теоретичне) підґрунтя, на основі якого розробляються практичні методики. Такий підхід до навчання передбачає підготовку людини до навчання упродовж всього життя, яка б мислила творчо і нетрадиційно. Тим більше, що метою освіти є розвиток особистості, її інтелектуальної та емоційної культури, активності думки, готовності до постановки і вирішення проблем. Ми переконані в тому, що як з'явиться запитання – вчити чи навчати? – ствердна відповідь: навчити! Навчати правильно сприймати нові знання, навчати правильно їх відтворювати, навчати правильно ними користуватись. Але як? Наостанок відзначимо, що методика ейдетики не підмінює наявні методи, а лише допомагає та збагачує їх.

Список використаних джерел:

1. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания. – М.: Наука, 1977. – 380 с.
2. Антошук Є. В. Учимося запам'ятовувати і пригадувати: Швидка педагогічна допомога від Української школи ейдетики «Мнемозина». – К.: Вирій, 2007. – 156 с.
3. Гордон Драйден, Джаннетт Вос. Революція в навчання / Перекл. з англ.. М. Олійник. – Львів.: Літопис, 2005. – 542 с.
4. Intel® Навчання для майбутнього. – К.: Виданича група ВНУ, 2004. – 416 с.
5. Курінський В. О. Українська пост психологічна авто дидактика: Лекції. – К.: ЗАТ «Віпол», 2006. – 484 с.
6. Лурия А. Р. Маленькая книжка о большой памяти. – М.: Эйдос, 1996. – 88 с.
7. Матюгин И. Ю., Рыбникова И. К. Методы развития памяти, образного мышления, воображения. – М.: Эйдос, 1996. – 60 с.